

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ГОЛОВНИЙ СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано економічну сутність продовольчої безпеки як головного стратегічного пріоритету економічного розвитку аграрної сфери економіки України. Показано її місце у системі економічної безпеки та виокремлено умови досягнення її високого рівня.

Сформульовано принципи підвищення рівня продовольчої безпеки та проаналізовано динаміку зовнішньоторговельного обігу продукції аграрної сфери у період з 2000 по 2016 роки. Виокремлено основні напрями формування експортного потенціалу досліджуваного сектору економіки в умовах глобалізації.

The article substantiates the economic essence of food security as the main strategic priority of the economic development of the agrarian sector of the Ukrainian economy. Her place in the system of economic security is shown and conditions for reaching its high level are highlighted.

The principles of increasing the level of food security are formulated and the dynamics of foreign trade turnover of agrarian sector products in the period from 2000 to 2016 is analyzed. The main directions of formation of the export potential of the investigated sector of the economy in the conditions of globalization are singled out.

Ключові слова: продовольча безпека, економічна безпека, аграрна сфера, глобалізація, сільськогосподарська продукція.

Key words: food security, economic security, agrarian sphere, globalization, agricultural products.

Окреслення проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Економічні реформи в Україні за останні роки істотно вплинули на розвиток усіх галузей національної економіки, проте найшвидше відреагувала на проблеми та виявилася найвразливішою власне аграрна сфера, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. Відтак, формування в Україні системи ринкових відносин викликало необхідність розв'язання цілої низки загальнодержавних задач, від реалізації яких залежить подальший розвиток економіки країни загалом. Серед найактуальніших та першочергових проблем згаданого сектору доцільно акцентувати увагу на забезпеченні продовольчої безпеки, адже вона є однією з головних складових загальноекономічної безпеки будь-якої країни та є головним стратегічним пріоритетом економічного розвитку аграрної сфери України.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Велику увагу дослідженню проблеми продовольчої безпеки та її складових приділяла ціла низка вітчизняних науковців, зокрема, А. Алтухов, В. Власов, Д. Вермеля, В. Галушко, О. Гойчук, О. Гудзинський, О. Єрмаков, Ф. Зинов'єв, С. Кваша, М. Крупка, В. Маслаков, А. Мерцалов, Б. Пасхавер, Г. Романенко, П. Саблук, О. Скидан, Ю. Хромов, О. Шпичак та ін. Незважаючи на істотні досягнення у вивченні зазначеної проблематики досі актуальним залишається аналіз проблем формування продовольчої безпеки в умовах глобалізації, економічної кризи та формування стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки.

Зокрема, здійснений аналіз наукових джерел показує, що дотепер немає досить чіткого наукового обґрунтування визначення однієї з найважливіших соціально-економічних категорій, якою є продовольча безпека, хоча сам термін був вперше офіційно введений в міжнародну практику ще в 70-х рр. ХХ століття. Його виникнення зумовила глибока зернова криза 1972-1973 рр., коли дане поняття використовувалося, насамперед, для характеристики стану продовольчого ринку і в цілому економіки країни або групи інтегрованих країн.

Метою статті є виокремлення та дослідження стратегічних пріоритетів економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні наукові дослідження дають підс-

тави стверджувати, що «продовольча безпека – офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, що використовуються для характеристики стану продовольчого ринку країни або групи країн» [1, с.53]. Завдяки вирішенню продовольчої проблеми досягається, насамперед, сталий соціально-економічний розвиток людства та його відтворювальний процес, включаючи демографічне відтворення [2, с. 33]. Тому стратегічною метою розвитку аграрної політики України має стати створення висококонкурентного аграрного виробництва і забезпечення продовольчої безпеки країни» [3, с. 72].

За останні роки, разом із позитивними перетвореннями, в Україні спостерігаються тенденції негативного характеру, що значно знижують її економічний потенціал створюючи загрози продовольчій безпеці держави. Існує ціла низка показників, які знаходяться в прямій залежності від її рівня, зокрема, економічний розвиток, темпи зростання валового внутрішнього продукту, якість життя населення, імідж на світовому рівні, стабільність, здоров'я нації, тривалість життя тощо.

Проблема забезпечення національної продовольчої безпеки є найважливішим пріоритетом стратегії розвитку усіх передових держав світу, від ефективності вирішення якої залежить не лише соціальна, але і політична та міжнаціональна стабільність у суспільстві [4, с. 96-97].

Тому, на нашу думку, пріоритетним вважаться положення про системність самого поняття «продовольча безпека», так як воно носить полісистемний характер. Сьогодні вважається, що продовольча безпека – це стан соціально-економічної системи країни, при якому кожен громадянин має можливість отримати мінімальний набір продуктів харчування. На національному рівні вона має кілька аспектів: фізична та економічна доступність продовольства, стійкість доступу до продовольства, безпека харчування, деструктивні зміни в експорті-імпорті продовольства [5]. Так, наприклад, у функціонуванні продовольчого комплексу можна розрізняти аспекти інформаційної, економічної, соціальної, фінансової й інших видів безпеки. Вони, зазвичай, взаємопов'язані та взаємозумовлені, хоча по різному діють на стан системи вцілому, що дозволяє систематизувати її показники, створити структуру цінностей, щоб в подальшому перейти до аналізу кожного з аспектів, які мають свої специфічні властивості. Проте, на нашу думку, основою зміцнення та зростання рівня продовольчої безпеки країни має стати підвищення ефективності вітчизняного агропромислового комплексу за рахунок державної аграрної політики [6, с.174-175].

Продовольча безпека є невід'ємною складовою безпеки економічної та національної, а тому її слід розцінювати не лише як внутрішню складову незалежності держави, а й як важливий зовнішній фактор, оскільки продовольче забезпечення населення на рівні раціональних норм споживання є свідченням економічної міцності держави (рис. 1).

Ґрунтовний аналіз наукових джерел уможливив виокремлення цілої низки умов, необхідних для досягнення національної продовольчої безпеки: визначення рівня самозабезпечення основними продовольчими товарами і критичного рівня імпорту; використання комплексу заходів щодо підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробництва; розробки і використання захисних заходів зовнішньоекономічного характеру; створення і підтримання на необхідному рівні страхових перехідних запасів продовольства [1, с. 55].

Такий підхід, що ґрунтується на соціально-економічній зорієнтованості розвитку держави, дає змогу виділити наступні принципи підвищення рівня продовольчої безпеки: стабільність законодавчої бази, що регулює економічні процеси в аграрному секторі; динамічність розвитку сільськогосподарської продукції; інноваційність всіх галузей аграрної сфери; керованість економічними процесами всіма рівнями влади; рівномірність розвитку регіонів, територій, галузей, комплексів.

Проте, окремі вчені виокремлюють шість окремих принципів на мезорівні: самозабезпечення (використання наявного аграрного потенціалу та запобігання залежності від імпорту продовольства), фізична достатність (забезпечення продовольством не нижче фізіологічних норм споживання), економічна доступність (забезпечення доступності продовольства за рахунок зростання купівельної спроможності населення) та екологічність (виробництво еколо-

гічно чистої продукції та мінімальний вплив на навколишнє середовище) [8, с. 41].

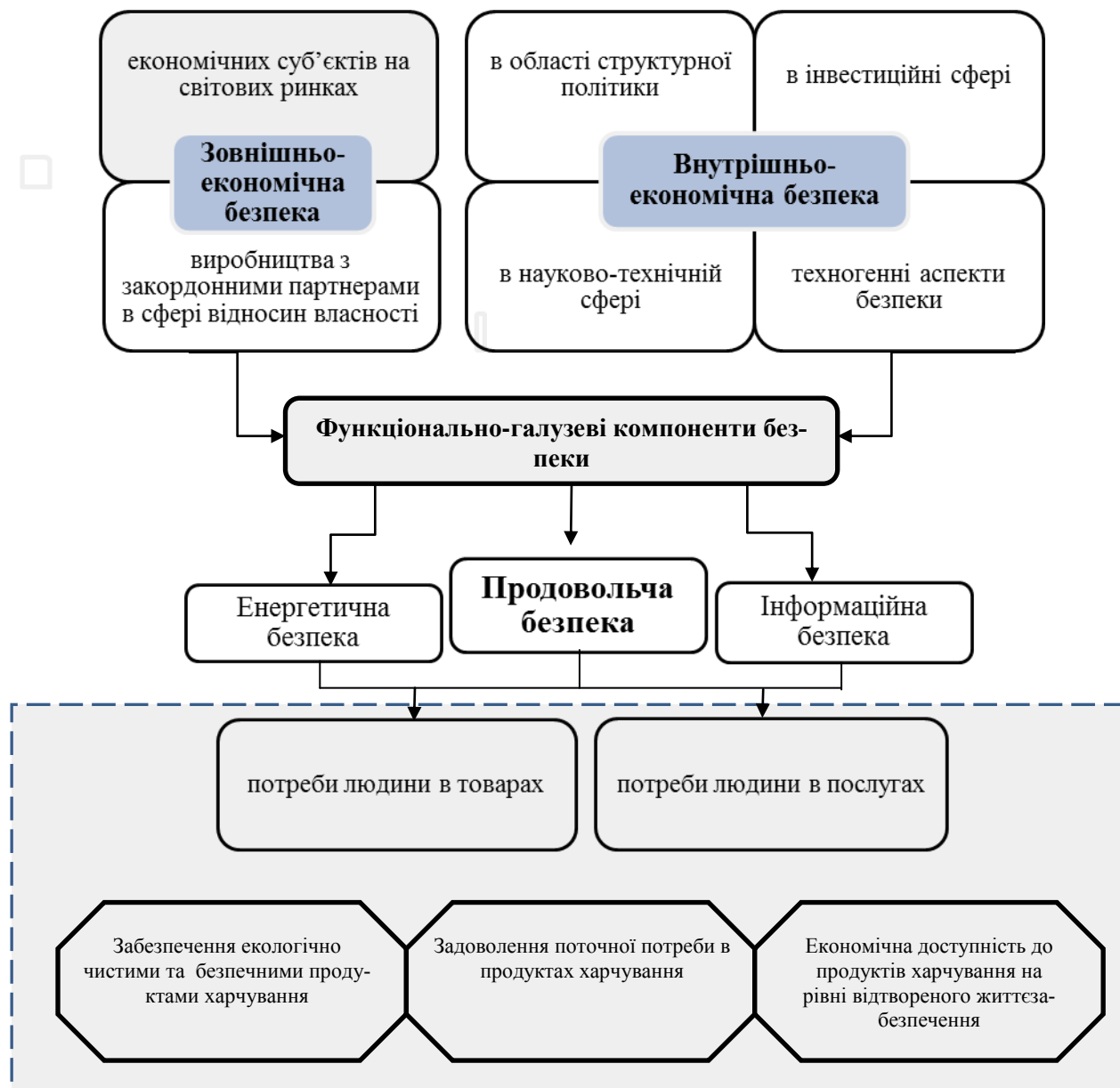

Рис. 1. Продовольча безпека у системі економічної безпеки [7, с. 14-15]

Поряд з цим, за умов зростання дефіциту продовольства та підвищення цін виникає нагальна потреба збільшення експорту сільськогосподарської продукції, який є потужним джерелом додаткових фінансових ресурсів для розвитку та капіталізації аграрної сфери, поштовхом для реалізації наявного аграрного потенціалу держави.

Враховуючи світові тенденції на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства можна спрогнозувати певні процеси, зокрема, дефіцит продовольства буде стимулювати зростання цін на продукцію аграрної галузі; посилення конкуренції між країнами, що мають аналогічний Україні значний аграрний потенціал через високу інвестиційну привабливість аграрного виробництва [9, с. 110-111].

На сьогодні обсяг інвестицій у аграрне виробництво світу становить майже 200 мільярдів доларів. Аби подолати голод та задовольнити попит населення планети в 2050 р., щорічні інвестиції повинні зрости в 2,5 рази, і сягнути 500 мільярдів доларів [10; 11].

Аналізуючи статистичні дані зауважимо, що незважаючи на чисельні труднощі в аграрній сфері за останні два роки Україна не лише зупинила спад, але й зміцнила свої позиції

на світовому ринку продовольства та поступово збільшує обсяги експорту продукції аграрної сфери (рис. 2).

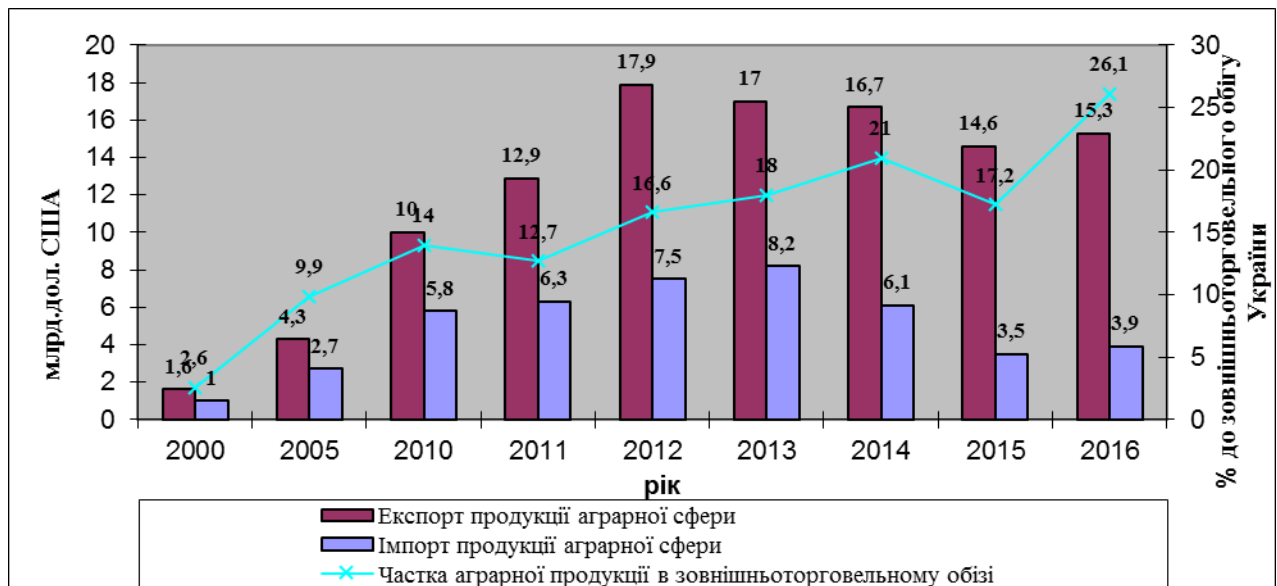

Рис. 2. Зовнішньоторговельний обіг продукції аграрної сфери України [12]

Таке становище дає додаткові шанси вітчизняним товаровиробникам знаходити нові ринки реалізації продукції. Проте, це неможливо здійснити без сучасного менеджменту, використання новітніх технологій, ефективного управління витратами та ресурсами, наявності оптимальної організаційно-виробничої структури.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити основні напрямки формування експортного потенціалу нашої держави, зокрема: розвиток експортноорієнтованих галузей сільськогосподарства (вирощування соняшнику, пшениці, кукурудзи, ячменю, сої та ріпаку) і тваринництва (птахівництва, молочне скотарство); орієнтація векторів експорту на європейські, азійський та африканський напрями; удосконалення державної політики щодо підтримки сільськогосподарського товаровиробника (стимулювання виробництва якісних та безпечних продуктів харчування, продукції переробної промисловості).

Відтак, формуючи політику зовнішньої торгівлі аграрною продукцією з метою розвитку аграрного потенціалу, необхідно здійснити диверсифікацію географічних експортних ринків і товарної структури аграрного експорту за рахунок зростання частки перероблених продуктів харчування, а також розширити коло експортерів аграрної та продуктів харчування шляхом збільшення кількості малих і середніх виробників та переробників. Окремий напрям може зайняти зростання експорту до країн ЄС за рахунок органічної продукції. При цьому слід зазначити, що структура вітчизняного експорту аграрної продукції має характерну ознаку – внутрішньогалузеву спеціалізацію, зокрема, рослинництво (близько 70% виробленої сільськогосподарської продукції). У структурі валової сільськогосподарської продукції найбільш важливе значення відіграють зернові та зернобобові культури (26,5%), технічні культури (19,4%), овочі (18,1%), тваринництво (30% виробленої сільськогосподарської продукції) представлене вирощуванням худоби та птиці (14,1%), виробництвом молока (11,5%) та яєць (3,6%). Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, вирощуючи понад 60 млн. т. зернових та більше 10 млн. т. насіння соняшника на рік, і є провідним світовим експортером соняшникової олії в (56% світового експорту).

Головні пріоритети економічного розвитку аграрної сфери національної економіки та збільшення виробництва сільськогосподарської продукції визначаються необхідністю використання переваг її диверсифікації у частині товарної структури та збільшення тієї її частки, яка спрямовується на світові ринки. Відтак зауважимо, що на глобальному ринку продовольства, головним пріоритетом є розвиток товарних груп, де формується не лише висока додана

вартість, але й глибока переробка. Оскільки власне ця продукція формує високі ціни та менше залежить від світової кон'юнктури, користується стабільним попитом на глобальному ринку і забезпечує досить вагому частку надходжень експортної виручки. Тому можна вважати, що реалізація експортного потенціалу аграрної сфери дасть змогу повністю забезпечити не лише продовольчу, але й національну безпеку України, що і є найважливішим стратегічним пріоритетом економічного розвитку зазначеного сектору економіки на перспективу.

Література

1. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки // *Економіка України*. – 2004. – №7. – С. 53-59.
2. Лукінов І. І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі // *Економіка АПК*. – 2001. – № 4. – С. 33-36.
3. Дем'яненко С., Свідерська І. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України // *Економіка України*. – 2004. – №8. – С. 72-79.
4. Саблук П. Т., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України. – Київ. – 2003. – С. 95-103.
5. Надвичний С. Принципи та чинники підвищення рівня продовольчої безпеки в контексті аграрної політики України // *Економіка Крима. Научно-практичний журнал*. – № 24. – Симферополь, 2008. – С. 43-45.
6. Надвичний С. А. Регіональні аспекти формування продовольчої безпеки держави // *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Зб. наук. праць*. – Тернопіль: Економічна думка. – 2002. – № 6. – С. 174-178.
7. Тринько Р. І. Продовольча безпека: аналітична діагностика : моногр. / Р. І. Тринько. - Львів, 2010. - 168 с.
8. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій: метод. матер. / В. Підвисоцький, Р. Ткачук. – К.: Леста, 2010. – 64 с.
9. Кобута І., Сеперович Н. Політика деяких країн у ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію // *Пропозиція*. - 2009. - № 10. - С. 110-111
10. Саблук П.Т. З виступу на VI міжнародному науковому конгресі “Державне управління та місцеве самоврядування”. - Х.: ХРІДУ НАДУ, 2008.
11. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: моногр. / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
12. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Електрон. ресурс] / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2017. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.